

Publikationshack

Pelle Snickars

I januari 2013 hängde sig programmeraren och nättaktivisten Aaron Swartz i sin lägenhet i Brooklyn, New York. Två år tidigare hade han blivit arresterad, åtalad för bedrägeri, stöld och dataintrång, detta efter att systematiskt via MITs öppna nätverk laddat ned 4,8 miljoner akademiska artiklar ur det digitala biblioteket JSTOR (Journal Storage). Efter långdragna förhandlingar och juridiskt processande stod det klart för Swartz att han riskerade ett betydande fängelsestraff; enligt vissa uppgifter så mycket som 35 år samt ett potentiellt skadestånd på en miljon dollar. Rättegången skulle påbörjas i april 2013. Själv mordet var därför med all sannolikhet en direkt följd av anklagelserna mot honom. Aaron Swartz blev 26 år gammal.

Trots sin unga ålder hade han ett betydande *track record* när det gällde öppen access till information. Redan 2006 fick han exempelvis tillgång till Library of Congress hela bibliografiska dataset, något som han genom det wikiartade Open Library gjorde fritt användbart. Fria informationsflöden förefaller varit ledstjärna för hans verksamhet; ändamålet helgade medlen. I ett "Guerilla Open Access Manifesto" skrivet 2008 påtalade Swartz bland annat att "the world's entire scientific and cultural heritage, published over centuries in books and journals, is increasingly being digitized and locked up by a handful of private corporations. Want to read the papers featuring the most famous results of the sciences? You'll need to send enormous amounts to publishers like Reed Elsevier."¹ Nedladdningen av JSTOR-artiklarna var med andra ord ingen tillfällighet, snarare en logisk följd av ett aktivt ställningstagande under längre tid. Avsikten var att ladda upp alla dessa miljoner texter på något fildelningsnätverk, en *intention* som de federala myndigheterna ansåg extra graverande i sin anklagelseakt.

Men liksom ofta i fildelningsssammanhang handlade delandets kultur för Swartz aldrig om snöd vinning, utan snarare om devisen *information wants to be free*. Att åtala honom för stöld var därför något av en dubbel självmotsägelse. Dels handlade det inte om att tjäna pengar på någon annans bekostnad, det vill säga: Swartz var uppenbarligen genuint altruistisk och ville inte befatta sig med eller befläckas av fildelandets fulaste stigma, nämligen det ovedersägliga faktum att exempelvis The Pirate Bay *de facto* tjänar reklampengar på material de inte har någon rätt till. Dels kan filer naturligtvis aldrig stjälas – bara kopieras. Vad JSTOR möjliggör är ju kopiering (i form av nedladdningsbart material) av artiklar för

enskilt bruk. Men alla texter där är förstås filer som potentiellt fritt kan delas precis som vilket annat digitalt material som helst. Ironiskt nog hade Swartz som akademiker (med koppling till MITs granninstitution Harvard) full *legal access* till JSTOR, detta eftersom respektive universitetsbibliotek betalat sina licenskostnader. Genom att helt lagligt ta sig in i det digitala arkivet, kunde han med några sinnrika *scripts* öppna en stängd databas. Intrånget var dock framför allt en fråga om skalbarhet. Att kopiera tusen artiklar till sin hårddisk är fullt möjligt för de flesta med universitetsbiblioteksaccess – men uppenbarligen inte miljoner texter (även om det hos JSTOR då inte fanns några tekniska hinder att göra det).

Samtidigt vittnar Swartz göranden och låtanden om en viss naivitet. De flesta teknoromantiker, hackers och pirater tenderar nämligen att bara minnas hälften av Stewart Brands berömda maxim från 1980-talet. Han hävdade då, för det första, att information gärna vill förbli dyr, detta eftersom den ofta är värdefull. Rätt information på rätt plats, menade han, kan trots allt förändra ditt liv. För det andra – och man kan notera att detta var led *två* i Brands argumentation – så vill information vara fri, detta eftersom kostnaden för att nå ut med den hela tiden blir lägre och lägre. Men, tillade Brand, det hela är något av en dialektisk kamp: "so you have these two fighting against each other", samt i ett senare tillägg: "that tension will not go away."² I somliga läger har denna informativa dubbelhet definitivt försvunnit; lägg därtill att *information-wants-to-be-free*-förespråkare i regel varit rättså dåliga hegelianer och framträder gör en hållning som bäst beskrivs som ett slags *öppenhetsnaivism*. Den omfattar idag en tämligen ohelig allians av såväl hackers och nätaktivister (som Swartz), liksom open-source-kramare, Google och vissa utrikesministrar. Somliga av dem har dessutom haft en tendens att negligera distinktionen mellan 'free as in speech versus free as in beer'. Information på internet vill ofta vara fri, sägs det, detta i bemärkelsen yttrandefrihet, vilket förstås inte är samma semantiska (eller för den delen reella) frihet som "free beer". Det senare är att få del av något som någon annan producerat, i detta fallet öl. Att denna närmast apokryfiska åtskillnad ofta tillskrivs den fria mjukvaruaktivisten Richard Stallmann – något av en legend inom MITs "hacker culture" – säger en hel del om hackerkulturens juridiska ambivalens visavi kod, kopierbarhet och digitalt innehåll. Kod är lag, heter det ibland, en devis som Lawrence Lessig populariserat. Han var god vän till Swartz, men menade likafullt att dennes förehavanden med JSTOR korsade en legal linje på ett sätt som inte var tillbörligt – även om denna linje strängt taget borde ritas om i enlighet med "better laws better tuned to the times."³

Den riktiga boven i tragedin kring Swartz är dock av långt mer institutionell art. Det var nämligen den i dator- och hacker-sammanhang minst sagt anrika institutionen

Massachusetts Institute of Technology som (i samarbete med JSTOR) valde att först jaga och sedan sätta fast honom – ett lika dubiöst som aktivt ställningstagande från ett universitet, vilket följaktligen rört upp många känslor. Kritiker har gjort gällande att universitet naturligtvis borde ha helt andra uppgifter än att agera grindvakt och reglera vetandet (eller åtminstone distributionen av kunskap) med polisiära metoder. På webben finns därför åtskilliga texter, inspel och inlägg om det inträffade; MIT har till och med sett sig tvungna att lansera en "Swartz Review" *online* för att få klarhet i det som hänt. Givet MITs banbrytande roll för utvecklingen av datorer och nätverk (och inte minst *hackern* som koncept), och givet att det är ett universitet som mer än gärna lyfter fram att man har ett öppet nätverk (*open, unmonitored and unrestricted*) på ett öppet campus, så framstår incidenten med Swartz som minst sagt problematisk, för att inte säga upprörande.⁴ Eller som Brewster Kahle, grundaren av Internet Archive, formulerade det i sin *hommage* till Swartz: "When I was at M.I.T., if someone went to hack the system, say by downloading databases to play with them, might be called a hero, get a degree, and start a company. But they called the cops on him. Cops."⁵

Publikationskulturer i förändring

Aaron Swartz tragiska död illustrerar på ett närmast övertydligt sätt flera av de paradoxer som för närvarande styr nätets informationsflöden i allmänhet, och den akademiska publikationsmarknaden i synnerhet. Genom ny teknik har den senare på mycket kort tid förändrats radikalt. Digital access (inom och utanför legalitetens gränser) har till exempel gjort att många stora amerikanska universitetsförlag (vilka i regel är icke-vinstdrivande) fått det allt svårare att överleva ekonomiskt, i synnerhet om de är inriktade mot humaniora. Publikationsmarknaden är dock på många sätt tudelad: å den ena sidan domineras den av multinationella konglomerat som just Reed Elsevier; med 30 000 anställda och en vinst på 760 miljoner pund 2011 är det uppenbart att (viss) akademisk publicering fortsatt är en lukrativ bransch. Å den andra sidan har många akademiker (framför allt inom naturvetenskaperna) reagerat på såväl stigande tidskriftspriser som dränerar universitetsbiblioteken på resurser, liksom på att utföra gratis *peer review* för synnerligen vinstgivande tidskrifter. *Open access*-rörelsen (OA) har under det senaste decenniet därför blivit allt starkare. Den kan inte nog understrykas att Swartz hack⁶ av JSTOR handlade om att öppna en stängd databas för alla, detta som en akt inte minst riktad mot privilegierade akademiker (med en eller annan institutionell affiliering) vilka understundom inte sällan

tror att fria vetenskapliga resurser för dem också innebär fri access till information för alla. Förespråkare för akademisk fildelning, till exempel när det gäller det mycket omfattande digitala textarkivet Aaaaarg, brukar inte sällan lyfta fram att akademien är blind för de kostnadsspärrar den ställer upp för användare som inte studerar eller arbetar på ett universitet. ”I remember when I was affiliated with a university and I had JSTOR access and all these things”, har till exempel Sean Dockray (som ställvis administrerar Aaaaarg) påtalat in en intervju, ”and then I left my job and then at some point not too long after that my proxy access expired and I no longer had access to those articles which now would cost \$30 a pop just to even preview.”⁷

Att Swartz attackerade JSTOR är därför symptomatiskt; det är nämligen en *non-profit*-organisation som säger sig vara: ”a digital library of more than 1,500 academic journals, books, and primary sources. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations.” JSTOR är just en intressant mellanaktör i sammanhanget, som ständigt haft att navigera mellan upphovsrätt och tillgänglighet i samtidens digitala malström. Förvisso står det bortom allt tvivel att de samarbetade med MIT för att komma åt Swartz. Samtidigt valde JSTOR senare att göra en överenskommelse med honom (snarare än att gå till civilrättslig domstol) och de ”stulna” artikelfilerna återlämnades (hur det nu gick till). Men naturligtvis var både MIT och JSTOR högst medvetna om att när juridikens kvarnar börjat mala så finns mycket lite som kan stoppa dem; lagen är alltid binär – den måste antingen falla eller fria. Även om JSTOR alltså gjorde upp med Swartz, så anklagade amerikanska federala myndigheter honom hösten 2011 för de brott som beskrivits ovan. I skrivande stund finns faktiskt en *disclaimer* på JSTORs hemsida som inte bara aktualiserar det inträffade, utan rentav uttrycker viss ånger inför det som hänt. ”We are deeply saddened to hear the news about Aaron Swartz. [...] The case is one that we ourselves had regretted being drawn into from the outset, since JSTOR’s mission is to foster widespread access to the world’s body of scholarly knowledge. At the same time, as one of the largest archives of scholarly literature in the world, we must be careful stewards of the information entrusted to us by the owners and creators of that content.”⁸

Poängen med den här artikeln är att ta fasta på denna sorts digitala dubbelhet – eller akademiska hyckleri, om man så vill. Tanken är att skissera konturerna av en rad digitala *publiceringsfigurers* etablering, upplösning och föränderlighet, samt inte minst att resonera kring och problematisera vad de kommit att innebära. Artikeln diskutera såväl *open access* (framför allt utifrån ett kritiskt humanistiskt perspektiv) liksom akademisk fildelning, samt

försöker avslutningsvis föra ett resonemang om möjligheten att *hacka* de traditionella publikationsmodellerna. I termens ursprungliga betydelse innebar ju ett hack att göra en ändring i ett system som åstadkom en möjlig lösning.

Att nätet radikalt kommit att förändra hur forskare kommunicerar – såväl inom-akademiskt som med en intresserad allmänhet – är förstås en truism. Men likafullt har traditionella publiceringsmodeller visat sig vara tröga. Hur, varför och på vilka sätt humanvetare *kan* publicera sig i den digitala reproduktionsåldern står till exempel inte alltid i paritet med de sätt som av olika skäl *bör* användas. Att en högst normerande akademisk publiceringspraktik etablerats – den internationella peer-review-tidskriftsartikeln – råder det heller knappast några tvivel om. För humanioras vidkommande har denna norm importerats från naturvetenskaperna (även om det naturligtvis funnits humanvetenskapliga tidskrifter i flera hundra år). Såväl monografiförfattande som alternativ publicering *online* (på bloggar, wikis, kolloborativa sajter etcetera) står sig ofta slätt i jämförelse. Den senaste forskningspolitiska propositionen erkänner förvisso att svensk humaniora delvis har ”en annan form av kunskapsproduktion och publiceringstradition än medicin, teknik och naturvetenskap. Det finns dock en trend i riktning mot en ökad publicering i internationellt granskade tidskrifter inom humaniora och samhällsvetenskap.” Längre fram i propositionen påpekas på snarlikt manér att publiceringstraditionen inom humaniora och samhällsvetenskap ”håller på att förändras och inom flera områden ökar de internationella publikationerna. Likaså ses en ökad citeringsgrad. Denna utveckling bör uppmuntras och tas i beaktande vid medelstilleddning.”⁹ Här är det förstås frågan om vad som är hönan eller ägget. Humanister är ju inte dumma – och det finansiella egenintresset (det vill säga möjligheten att erhålla forskningsanslag) är förstås ett regulativt publikationsincitament om något.

Sättet att publicera sig som forskare hänger alltså inte sällan samman med akademiska incitamentsstrukturer, framför allt meriteringsmässigt, även om många nog inte alltid tänker helt strategiskt i sådana frågor (vilket är tur.) Frågeställningen är knappast ny, men den har aktualiserats under de senaste åren genom inträdet i ett lika föränderligt som ubikvitärt informationslandskap. Våren 2012 skrev exempelvis den forne kulturchefen på *Svenska Dagbladet*, Peter Luthersson en artikel i tidskriften *Axess* om ”Kulturdebattens förlorade centrum”. Visserligen var det en något nostalgisk betraktelse, men i åtminstone ett avseende träffade den helt rätt: hur ska humanister egentligen förhålla sig till var de publicerar sig? Ska det vetenskapliga samtalet alltid stå i fokus, eller har humanvetare ett vidare samhällsuppdrag givet att forskningen finansieras över skattsedeln? Och hur förhåller sig de

nationella finansieringsmodellerna till den internationella exponering som blivit alltmer central? Luthersson tangerade med andra ord en diskussion som förts inom humanvetenskaperna kring övergripande publiceringsstrategier. Monografier var här en gång högsta mode, men de har på ganska kort tid ersatts av de internationella peer-review-tidskrifternas primat – vare sig dessa läses eller inte. ”De internationella facktidsskrifternas olästa anonymitet”, som Luthersson lika elakt som träffande kallar dem. Och han har också helt rätt i att de akademiska meriteringssystem som växt fram, såg de senaste tjugo åren, gjort att humanistiska forskare (åtminstone i viss mån) övergivit den nationella offentligheten. I Lutherssons tappning ägnar sig sådana forskare mest åt att producera internationell ”meriteringsmakulatur”, detta i kontrast mot en tidigare forskargeneration som skrev ”böcker för en bildningsintresserad offentlighet”.¹⁰

Det är inte helt lätt att skaka av sig denna beska kritik – och den träffar humanvetenskaperna extra hårt. I regeringens forskningsproposition lyser frågan med sin frånvaro, men något annat var knappast att vänta givet det ointresse som alltid ägnas humaniora. Ställd på sin spets handlar den emellertid om hur *vetenskaplig* humaniora egentligen är som disciplin, och huruvida det är önskvärt att öka graden av internationell vetenskaplighet genom diverse publicistiska måttstockar. Bo Rothstein har exempelvis ondgjort sig över att Vetenskapsrådet ger forskningspengar till humaniora och samhällsvetenskap som inte håller tillräckligt hög internationell standard. I en DN debattartikel använde han antalet citeringar i Google Scholar som mall: ”av de 63 forskare inom det humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsområdet som av Vetenskapsrådet år 2012 tilldelats relativt omfattande anslag”, skrev Rothstein hösten 2012, ”saknar drygt hälften internationell exponering av sin forskning. Deras citeringstal i databasen är så pass lågt (under 150) att man tryggt kan säga att deras forskning inte alls är internationellt uppmärksammas.”¹¹

Själv har jag för närvarande 124 citeringar i Google Scholar, något som i sammanhanget inte är mycket att skryta med. I ärlighetens namn har jag dock inte varit speciellt aktiv beträffande min internationella *impact* (även om jag och många andra humanister nog borde bli det givet nuvarande forskningsfinansiella omständigheter.). Jag har heller inga problem att tillstå att Bo Rothstein är en långt vassare forskare med sina 7 941 citeringar. All betydande forskning bör ha internationell höjd, men inte ens artiklar (eller citeringar) i Google Scholar går förstås fria från den *sökoptimeringstrend* som präglar de flesta verksamheter på webben. Google Scholar antyder somliga tendenser, men lämnar andra därhän. Att tjänsten kan manipuleras har också visats i flera sammanhang.¹² Generellt bör

akademiker (och kanske framför allt humanister) lära sig mer om – och i högre grad inta en kritisk hållning till – nätets sökmotorer, mjukvarufilter, frekventa nyckelbegrepp samt de resultat de genererar (inte sällan baserat på strategiskt utvalda termer som forskaren planterat i sin artikel), för att nu inte tala om rubriksättningens betydelse. När citeringar i Google Scholar blir till måttstock antyder det om inte annat forskningens *totala beroende* av sökmotorer, en utveckling som gått lika fort som den är alarmerande – i det sista fallet eftersom så få inser vilka implikationer det nog kommer att få för kunskapsproduktionen överlag.¹³ Samtidigt finns här en sällsam cybernetisk feed-back-loop eftersom det just var vetenskapliga publikationer och graden av citerbarhet som en gång låg till grund för Googles Page Rank-algoritm. Sättet att värdera information och webbsidors tillförlitlighet är alltså helt sonika modellerat på vetenskapssamhällets citeringsmekanismer – eller som Nicholas Carr uttryckt det:

The way the creation of the Google search engine was inspired by the traditional method for measuring the value of scholarly works, with links becoming an analogue to citations, has become one of the web's great origin myths. And the way the new search engine set off a rush to game the system, weakening the usefulness of links as markers of value, has become a lesson in the drawbacks of what might be called the automation of judgment. Every online currency inspires its own debasement, to one degree or another. Now, in a perverse twist, the circle is completing itself, as Google provides web tools – Google Scholar Citations and Google Scholar Metrics – for tracking and measuring the value of academic articles and other scholarly works. The new tools offer a lot of benefits, but they also provide both the temptation and the means to game the scholarly citation system.¹⁴

Omdömet automatisering är i sammanhanget kanhända en eufemism. Men det är också en träffande beskrivning av det stadigt växande *bibliometriska* forskningsfältet, från vilket Rothstein lånat flera argument i sin debattartikel. Vetenskapliga publikationssätt hänger idag som bekant ofta tätt samman med olika former för att *mäta och värdera* kunskap genom allehanda bibliometriska indikatorer. Följer man beskrivningen på Vetenskapsrådets hemsida sägs bibliometri användas för ”att mäta vetenskaplig produktivitet (antal publikationer) och för att uppskatta publikationernas genomslag. Det sistnämnda sker genom beräkningar av hur publikationerna citeras, det vill säga uppmärksammas av andra forskare.”¹⁵ I korthet, bygger bibliometriska metoder på kvantitativa studier av den

vetenskapliga litteraturens sammansättning och förändring – det vill säga, man räknar. Denna teknokratiska styrning av forskningen har med rätta kritiserats av flertalet ämnesrepresentanter inom humaniora. När krav på matematisk mätbarhet blivit viktigare än att producera ny kunskap är forskningsoptiken kanhända inte så välkalibrerad som vore önskvärt.¹⁶ Svensk humanioras brist på internationella höjd är svårare att kritisera, men egentligen är den större (och kanske viktigare) frågeställning som Rothstein aktualiserade med sin polemik (utan att nog vara helt medveten om det) huruvida human- eller samhällsvetenskaplig forskning som bedrivs i Sverige alltid ska ha som sitt huvudsyfte att bidra till den internationella forskningsfronten. Jag vill mena att det är långt ifrån självklart. Intressant nog fick Rothstein mothugg just i denna principiella fråga av DNS ledarskribent Håkan Boström. Att humanister publicerar sig för lite internationellt kan förefalla problematiskt, skrev han. Men omvänt kan det ”i dag tyckas vara ett lika stort problem att svenska samhällsvetare och humanister är så upptagna med att publicera sig i smala facktidskrifter att de inte har tid eller breda kunskaper nog att engagera sig i samhällsdebatten” – vilket, måste tillstås, knappast gäller en flitigt debattör som Bo Rothstein. För yngre forskare står dock valet, fortsatte Boström, inte sällan ”mellan att låsa in sig på sin kammare och skriva ändlösa variationer på samma tema – ibland skämtsamt kallat meriteringsmakulatur – eller att bredda sig och ta itu med aktuella problem i dagens svenska verklighet. Det senare belönas emellertid klen inom akademien”.¹⁷

Här finns inte utrymme för att mer ingående diskutera hur specifik mätning och värdering av akademiska publikationer i grunden förändrat hur forskare väljer att kommunicera; somligt premieras för närvarande, annat belönas som sagt klen. Samtidigt är dessa frågor naturligtvis av stor betydelse eftersom de tenderar att reglera hur forskningsfinansiering struktureras; den bibliometriska forskningslitteraturen är också redan närmast oöverskådlig.¹⁸ Att bibliometriskt tänkande påverkat humanvetenskapliga publiceringspraktiker råder det emellertid knappast något tvivel om. Men dessa praktiker har också genomgått, och står alltjämt inför, betydande förändringar i det att publikationer av monografier och bokkapitel (som denna text) i regel skriver in sig i *publikationskulturer* som ställer andra krav och har andra förutsättningar än ett mer eller mindre matematiskt mätbart artikelförfattande. C. P. Snows klassiker, *De två kulturerna* är trots ett halvsekel på nacken – samt otaliga försök att överbrygga vetenskapsklyftan mellan natur- och humanvetenskaper – fortfarande hyperaktuell beträffande de skilda synsätt som präglar human- och naturvetenskaperna.¹⁹ Forskningens digitalt förändrade förutsättningar har bara ställvis slagit broar mellan dessa två vetenskapskulturer, exempelvis när det gäller ett

forskningsfält som *digital humaniora*, men publikationskulturen tillhör *inte* ett av de områden som förenar. Snarare har ett normativt artikelskrivande liksom en tilltagande bibliometrisk trend gjort att humanvetenskaperna alltmer kommit att ifrågasätta de vetenskapsideal som för närvarande styr akademi och universitetssektor – och som därtill har betydande politiskt gehör, vilket den senaste forskningspolitiska propositionen illustrerar alltför väl. Till exempel finns det ofta en orimlig hög skattning av peer-review-granskning som en form av allenarådande kriterium för vetenskaplig publikationskvalitet, detta bland annat till förfång för humanioras traditionella sätt att granska publikationer, nämligen att publikt recensera dem. ”Peer review is secretive”, menar till exempel Michele Lamont i boken, *How Professors Think. Inside the Curious World of Academic Judgement* (2009). Som förhandsgranskning framstår peer review på många sätt som akademins svarta låda; alla förlitar sig på denna praktik men ingen vet riktigt hur eller vad som egentligen registreras. Att Lamonts introduktionskapitel heter ”Opening the Black Box of Peer Review” är i sammanhanget talande – liksom att peer review ofta sägs vara *blind*.

Alla vetenskapliga forskningsresultat bör naturligtvis granskas och kritiserats, inget tal om saken. Invändningar mot peer review handlar mer om den praktik som etablerats och vilken slags vetenskapstradition den egentligen vilar på. Lamont argumenterar exempelvis övertygande i sin bok att resultaten av peer review i princip alltid styrs av institutionella mekanismer lika mycket som av vetenskapligt förnuft; granskningskulturen är också subjektiv och premierar egna forskningsperspektiv i långt större utsträckning än man kan tro – även om det också finns en viss medvetenhet om dessa problem.²⁰ Peer review kan nu förstås se högst olika ut; en VR-ansökan eller en artikel får i regel ett par raders omdöme, en tjänstetillsättning eller ett bokmanuskript förlänas ofta en långt mer utförligt utlåtande. Från ett mer radikalt digitalt perspektiv har peer review emellertid kommit att ifrågasättas på helt andra grunder. David Perry har bland annat hävdats att peer review ”is a hack based on the scarcity of paper. [... It] is the filter-then-publish model. But the net actually works in reverse—publish-then-filter—involving a wider range of people in the discursive production. Why do academics argue for small panel anonymous peer review? One thing we know is diversity of perspective enriches discourse.”²¹

En annat inspel från ett humanvetenskapligt perspektiv är (som påtalats) att peer review som praktik med fördel kan jämföras med den publika recensionen. Min egen senaste bok, *Myten om internet*, är till exempel inte en akademiskt peer review-publikation enligt gängse modell.²² Men den har recenserats i ett trettiotal olika fora, bland annat i heluppslag i recensionstidskriften *Respons*. Ställd på sin spets är frågan alltså vilket mottagande (före eller

etter) som egentligen gör en publikation till kvalitativt betydelsefull? Är det en anonym *double blind* peer review som knappt läses av någon (och därefter stoppas undan på någon hårddisk), eller en publik recension som trycks i en spridd tidskrift som potentiellt kan läsas av alla? Inom humaniora är det ju inte sällan i just recensioner som den egentliga forskningsdiskussionen förs. Som Janken Myrdal påpekat publiceras dessutom en hel del av den humanvetenskapliga grundforskningen ”som böcker på kommersiella förlag för en bred läsekrets [...] ett läsbart språk leder inte automatiskt till ovetenskaplighet och språket som verktyg är en styrka för humanvetenskapen.”²³

Publikationskulturer ser alltså högst olika ut i skiftande vetenskapssammanhang. Det vetenskapliga samtalet är naturligtvis inte opåverkat av webb 2.0, och digitala publikationskulturers mediala omdaning av all forskningskommunikation framstår som en betydande fråga att undersöka. Likväl är det alltså en öppen fråga *hur* det akademiska publikationslandskapet kommer att förändras, och inte minst vilken form det kan tänkas anta givet nätets roll som global *default*. Humanvetenskaperna urskiljer sig här, som Myrdal framhållit, framför allt genom att det föreligger betydande likheter med medie- och kultursektorn generellt. Å den ena sidan värnar humanister (speciellt om de tillhör de mer etablerade) gärna om den traditionella förlagsmodellen där deras böcker och bokkapitel publiceras på renommerade förlag som sköter bokproduktion, distribution och marknadsföring. Å den andra sidan är i princip alla akademiker *oberoende* av försäljningsintäkter. I denna roll är det bara alltför enkelt att propagera och praktisera öppen access, samt att titt som tätt ta sig friheten att illegalt fildela både original-PDF:er eller inskannade böcker på olika mer eller mindre öppna nätverk, en aktivitet som i vissa forskarkretsar är vanligare än man tror. Precis som när det gäller all annan fildelning räcker det ju med att *en enda* person laddar upp en bok för att, säg, hundratusen andra användare ska få access till den. Lite tillspetsat vill humanister alltså gärna bibehålla en rådande förlagsstruktur, samtidigt som de underminerar denna genom fildelning eller OA. Till yttermera visso är det en något paradoxal dubbelhet som i hög grad präglar också *min* verksamhet som forskare; en inställning som är lika begriplig som den är diskutabel. För som bekant finns inga fria luncher, i slutändan är det alltid någon som måste betala. Öppen access framstår idag (möjligen) som vägen framåt, men även OA förutsätter en fungerande förlagsekonomi. Pengar måste betalas – men på andra sätt. För det finns naturligtvis fortsatt ett behov av att förpacka forskningsresultat, vilket förlag av tradition varit allra bäst på. Men allehanda digitalt brandskattade innehållsbranscher präglas numera knappast av att de önskar ge bort innehåll gratis; snarare ägnas en febril aktivitet åt att försöka implementera

och tillämpa nya digitala betalmodeller. I det följande är det såtillvida värt att *samtidigt* försöka hålla denna slags dubbla humanistiska logik i huvudet, även om den förefaller ge stöd åt två diametralt olika synsätt: det vill säga, att värna upphovsrätten och att komplett strunta i den.

Open Access

Min egen arbetsplats, Kungliga biblioteket – tillika utgivare av denna bok – driver sedan några år tillbaka aktivt frågan om *open access*. När man diskuterar nya digitala publiceringsformer är OA det kanske allra mest uppenbara exemplet på en i grunden förändrad förlagsfunktion, framför allt inom vetenskapsområden som teknik, naturvetenskap och medicin. OA har mest kommit att handla om fri tillgång till vetenskapliga artiklar – därav Aaron Swartz försök att göra inlåsta artiklar på JSTOR helt fria. Formellt sett är OA (åtminstone i Sverige) ett program som sköts av KB i samarbete med KK-stiftelsen, Kungl. Vetenskapsakademien, Riksbankens Jubileumsfond, Sveriges universitet och högskoleförbund och Vetenskapsrådet. Det är på många sätt en utmärkt satsning med hög svansföring, vilket KB också fått mycket uppmärksamhet för, först i regi av Jan Hagerlid och nu under Ulf Kronmans egid.²⁴ I den senaste forskningspolitiska propositionen från hösten 2012 – med den välklingande titeln, *Forskning och innovation* – påpekas bland annat att regeringens uppfattning ”är att förbättrad tillgång till vetenskaplig information är en förutsättning för framgångsrik svensk forskning och innovation. Vetenskapsrådet bör därför få i uppdrag att utveckla former och nationella riktlinjer för hur forskare kan få tillgång till forskningsresultat och forskningsdata, s.k. öppen tillgång [... VR] bör i detta arbete samråda och samarbeta med andra berörda aktörer, t.ex. övriga forskningsfinansiärer, Kungl. biblioteket samt universitet och högskolor.”²⁵

Fri tillgång till skattefinansierad forskning är i princip en utmärkt idé. OA är ett exempel på detta, Aaron Swartz hack ett annat. Personligen driver jag sedan 2006 bokserien Mediehistoriskt arkiv i vilken alla böcker efter författarens godkännande CC-licensieras (Erkännande, Icke-kommersiell, Inga bearbetningar 3.0.) för fri tillgång via webben, antingen i form av direkt parallellpublicering eller med viss fördröjning (högst ett år). På min egen sajt, www.pellesnickars.se, finns också i princip alla böcker och artiklar jag publicerat fritt tillgängliga (även om somliga förlag av naturliga skäl motsätter sig gratis access); sammantagna har de laddats ned uppemot 10 000 gånger. Icke-desto mindre har jag i olika sammanhang internt på KB och externt försökt problematisera och ställvis ifrågasätta

hur det svenska OA-programmet egentligen är utformat. Dels har det handlat om att uppmärksamma hur publikationskulturerna inom humaniora ofta ser annorlunda ut än *default*-skrivandet av artiklar inom andra discipliner, dels att ifrågasätta det faktum att OA ska implementeras, snarare än att resonera kring hur OA möjligen bör användas. En central skillnad mellan OA och CC-licensiering är att den förra ställts upp som ett närmast absolut krav från flera forskningsfinansiärer, medan den senare ger upphovsmannen rätten att *själv* bestämma hur en text/verk ska distribueras. För humanister som skriver monografier eller bokkapitel är detta en betydande fråga som handlar om kontrollen över de egna forskningsresultaten. För egen del har jag grundprincipen att allt jag skriver ska vara så publikt tillgängligt som det bara är möjligt. Men naturligtvis är det så att jag själv vill bestämma *hur* och *vart* jag publicerar mina resultat. Något annat menar jag är orimligt. Fullt genomförd innebär emellertid OA att enbart öppna tidskrifter på nätet blir tillåtna som publiceringskanaler; det är inget annat än *reglering* av forskningsresultat i en viss riktning och i enlighet med en naturvetenskaplig norm som inta alltid passar humaniora. Följden är därför att humanvetenskaperna (också i detta sammanhang) kommit på undantag; OA har heller inte implementerats fullt ut när det gäller humanvetenskapliga publiceringsformer. På RJs hemsida kan man exempelvis läsa att när ”det gäller monografier och bokkapitel vill RJ uppmana och uppmuntra forskarna att publicera även dessa fritt tillgängligt på internet.”²⁶ Orden ”uppmana och uppmuntra” antyder just det problematiska med att strikt tillämpa OA inom humanvetenskaperna.

Under det senaste året har jag bland annat suttit med i den så kallade styrgruppen för Open Access på KB tillsammans med representanter för olika universitetsbibliotek och forskningsfinansiärer. Det har varit mycket lärorikt, men också bekräftat att OA drivs med ett distinkt naturvetenskapligt vetenskapsperspektiv där humanioras traditionella publikationskulturer ägnats marginellt intresse. Det gäller för övrigt också de licensarbete med vanliga tidskrifter som KB administrerar. Tittar man exempelvis på de mer än tvåusen tidskrifter som KB upphandlar enbart från leverantören Elsevier så handlar det i princip enkom om titlar inom naturvetenskap, teknik och medicin. En ungefärlig skattning av de humanistiska och samhällsvetenskapliga tidskrifter som ingår i de centrala, kollektiva licensavtal som KB samordnar för svenska universitetsbibliotek (så kallade *big deals*) så landar den siffran på kanske 15 procent (exempelvis från förlagskoncerner som De Gruyter eller Sage). Att köpa access till resterande 85 procent är förstås kostsamt, och är såtillvida det huvudsakliga skälet till det rådande OA-fokuset på naturvetenskapliga tidskrifter.

Grundtanken med *open access* är emellertid god, därom råder inget tvivel. Skattefinansierad forskning bör komma landets medborgare till del (även om de kanhända inte intresserar sig nämnvärt för merparten av den). Generellt finns också ett betydande politiskt stöd för *open access*, till exempel från EU, och antalet OA-resurser växer snabbt. Ett nittotal forskningsfinansiärer har numera någon form av krav på *open access*. Icke desto mindre har förespråkarna för OA på ett övergripande plan intresserat sig tämligen lite för vare sig humaniora eller samhällsvetenskap, vetenskapsområden där publiceringskulturer som sagt skiljer sig markant från det lika excessiva som kollektiva artikelförfattande inom naturvetenskaperna. Det ligger förstås i linje med vad exempelvis Vetenskapsrådet primärt ägnar sig åt, en organisation som i ärlighetens namn i första hand främst är forskningfinansiär för natur, teknik och medicin. Från Regeringens och Utbildningsdepartementets håll är man, som påpekats, heller inte speciellt intresserad av humaniora som kunskapsområde. Den senaste forskningspropositionen innehåller inte många meningar om denna vetenskapsdisciplin – men desto mer om forskningsinnovation. Som Anders Ekström och Sverker Sörlin påtalat i sin humanistiska stridskrift, *Alltings mått*, vittnar tanken (och praktiken) att satsa miljard efter miljard på naturvetenskap, teknik och medicin, med förhoppning om att *kunskapsinnovationer* ska generera ekonomisk avkastning, om en ack så platt förståelse av hur vetande egentligen uppstår. Regeringens grundtanke är, som de skriver, generande enkel.²⁷ Beklämmande nog går samma tankemönster igen även internationellt. Namnet på EU:s nya megaprogram för forskning och innovation, *Horisont 2020* – med en föreslagen budget på 80 miljarder euro – säger sig exempelvis ”ge uttryck för viljan att utveckla idéer, tillväxt och sysselsättning för framtiden. *Horisont 2020* kommer att vara ett viktigt verktyg i genomförandet av flaggskeppsinitiativet *Innovationsunionen*”. Knappt något sägs förstås om samhälls- eller humanvetenskaper. Moteld har dock anlagts. ”The exclusion of social sciences and humanities from Horizon 2020 is not only bad for the scientists in this area”, har bland annat Pekka Sulkonen påpekat. ”Most significantly, it indicates a basic mistake in the EU understanding of science in society in general.”²⁸

Huruvida EUs forskningspolitik styrs i enlighet med grundläggande misstag i förståelsen kring vad vetenskap egentligen handlar om ska vara osagt. Från ett perspektiv där nya digitala publiceringskulturer granskas finns det emellertid flera skäl att också betrakta OA som ett forskningspolitiskt område där humaniora kolonialiserats, och mer eller mindre tvingats att rätta in sig efter rådande forskningsideal. Alla är därför inte OA-vinnare och föreställningen om *öppen access* som allenarådande drivkraft för kunskapsutveckling bör också problematiseras. Om hackerkulturen drivs av en *öppenhetsnaivism*, gäller det alltså i viss

mån även vetenskapssamhället och centrala forskningsfinansiärer. Som OA implementeras idag handlar det i princip uteslutande om fri tillgång till vetenskapligt producerade artiklar inom det naturvetenskapliga, tekniska och medicinska forskningsfälten, även om det naturligtvis också finns en rad humanistiska OA-tidskrifter (själv sitter jag exempelvis i redaktionsrådet för den medievetenskapliga OA-tidskriften *View*). Den allra främsta anledning till detta är naturligtvis ekonomisk. Det är inom nämnda forskningsområden som problem med lika ständigt som stadigt ökande licens- och prenumerationskostnader för dyra tidskrifter återfinns. Inte sällan betingar de fyrsiffriga belopp. Är man illvillig kan man emellertid konstatera att problemen i någon mån är självförvållade; inom såväl teknik, naturvetenskap som medicinområdet finns oändligt mycket mer anslag och forskningsresurser än inom humaniora – det räcker, som sagt, med att slå en blick i den senaste forskningspropositionen – vilket naturligtvis drar till sig aktörer som vill få del av kakan. Det är alls inte fallet inom humaniora; att prenumerera på *Historisk Tidskrift* gör inget bibliotek fattigt.

Själva drivkraften för OA är alltså i grunden att rätta till en naturvetenskaplig kostnadskostym vilken för universitetsbibliotekssektorn blivit alltför extravagant. Det är viktigt att påminna om detta ekonomiska faktum, samt att humaniora bara kan drömma om sådana excesser. Akademiska tidskrifter drivs inom humanvetenskaperna inte sällan på ideell basis, och liknar mer hur traditionella kulturtidskrifter sköts (vilka i regel behöver statsbidrag för att överhuvudtaget gå runt). Det är en invändning mot OA från ett humanistiskt perspektiv som sällan uppmärksammas – i regel av den anledningen att naturvetenskapliga forskare inte inser vilken privilegierad forskningssitt de egentligen befinner sig i. Som ny publiceringsnorm är OA såtillvida en direkt reflex av det *kunskapens klassamhälle* som samtidigts forskningsfinansiering ständigt vittnar om. En annan invändning gentemot OA är att frågan bör sättas in i ett större digitalt sammanhang och en bredare mediekontext kring den sorts *öppenhetsdiskurs* som numera inte sällan präglar samhällsdebatten. Ett kritiskt perspektiv på OA påminner såtillvida om en ifrågasättande attityd till mer eller mindre floskulösa deviser som ”ett fritt och öppet internet” eller ”öppen data”. En förutsättning för OA (som det talas mycket lite om) är exempelvis det slags ekonomiskt-teknologiska *a priori* som all webbverksamhet baserar sig på, nämligen en dator och en uppkoppling som någon *alltid* måste betala för. OA är alltså gratis på ett plan, men innebär kostnader på ett annat.

Den här typen av resonemang är snarlikt de jag fört i andra sammanhang. I boken, *Myten om internet* försökte jag till exempel problematisera hur Google är ett slags *öppenhetsindustri*

vars ekonomiska intressen på ett rättså märkligt sätt sammanfaller med såväl hackers, demokrati-aktivister liksom telekomsektorns branschorganisationer. Dagens nätdiskurs där öppenhet ses som fundamental för den digitala domänens utveckling är knappast neutral. Tvärtom favoriserar den vissa aktörer framför andra, speciellt telekombranschen och somliga webbföretag som Google. På samma sätt kan man med visst fog kritisera idéerna kring *öppen data*, och de föreställningar som florerar att marknaden är intresserad av att förädla sådan data och skapa lika innovativa som lönsamma e-tjänster. Det är förvisso sant att nyttan med öppen data uppstår först när den används; undanstoppad på svenska myndighetsserverar är värdet av den noll. Men att förädla data är dyrt. Vänder man på resonemanget är öppen data såtillvida också ett sätt att slippa investera i tjänsteutveckling. Det får någon annan göra.²⁹ De idéer som förespråkas påminner inte sällan om de *dynamiska effekter* som borgerligheten *annu dazumal* menade att lägre skatter med nödvändighet skulle innebära. Men som bekant har de knappast genererat ett ekonomiskt utfall som slagit världen med häpnad.

På detta sätt kan man fortsätta att ha fler olika slags invändningar mot OA; här sträcker jag mig till ytterligare fyra stycken (med speciell bäring på den roll KB spelat i frågan). För det första är det utifrån ett KB-perspektiv något märkligt att ett nationalbibliotek som av månghundraårig tradition varit inriktat mot humaniora och samhällsvetenskap ägnar sig åt en frågeställning som för dessa discipliner är om inte av marginellt intresse, så åtminstone inte en fråga av betydande art. Som forskningschef på KB är det en blandad upplevelse att inse hur mycket tid, resurser och prestige myndigheten ägnat OA i ljuset av att det främst är ett naturvetenskapligt problem, om inte annat eftersom antalet naturvetenskapliga forskare som *de facto* använder KB är försvinnande litet. Som polemik syftar denna invändning inte till att diffamera någon; tvärtom är centrala OA-tjänstemän på KB högst medvetna om att det publiceringsperspektiv de anlägger är av en vetenskapsart och inte av en annan.

För det andra är det *en* specifik inriktning som KB haft på OA, vilken (även den) lämnat en annan därhän. Enligt den så kallade Berlindeklarationen från 2003 (som KB skrivit under) handlar *open access* nämligen inte bara om fri tillgång till vetenskapliga publikationer, utan lika mycket om fri access till det gemensamma kulturarvet (i digitaliserad form). Deklarationen anger bland annat: "We define open access as a comprehensive source of human knowledge and cultural heritage that has been approved by the scientific community."³⁰ Här är inte utrymme att mer utförligt inkludera en diskussion om digitalt kulturarv, ett område där KB inte direkt visat framfötterna, utan snarare tillhör de sämsta nationalbiblioteken i Europa med tanke på de få digitaliseringsinsatser som gjorts, och de än färre digitala filer som tillgängliggjorts på webben. Noterbart är likväl att inom det OA-

arbete som KB utfört – med stöd av flera stora nationella forskningsfinansiärer – så har den fria distributionen av digitalt kulturarv nästan helt försumrats, detta på bekostnad av öppen access till primärt naturvetenskapliga tidskrifter.

En tredje invändning har delvis berörts i ovanstående diskussion, det vill säga hur humanvetenskapliga publikationsformer ofta skiljer sig från det normerande artikelskrivandet inom de flesta andra vetenskapsområden. Att OA främst ägnats fri access till *tidskriftsartiklar* kan tveklöst ses som ytterligare ett exempel på en naturvetenskaplig forskningsnorm. En illustrativ jämförelse kan med fördel göras med en av de bättre *böckerna* om OA, Peter Subers, *Open Access*, som publicerades förra året av MIT Press. I Subers introduktion kan man bland annat läsa att, "open access is the name of the revolutionary kind of access ... authors, unencumbered by a motive of financial gain, are free to provide to their readers."³¹ Obesvärad av finansiella motiv är Subers bok dock knappast; för inte är den *gratis*. Den publiceras av MIT Press som förstås vill ha betalt för de smäckra och snygga böcker de gör i serien "Essential Knowledge", samt för den initierade *copy-editing* och den genomtänkta marknadsföring som kommer sig av att publicera på ett lika professionellt som renommerat förlag. Tydligare än så kan de humanistiska paradoxerna med OA faktiskt inte göras. Kravet på fri publicering är måhända lovvärt, men likväl kullkastar det humanistiskt orienterade förlag som gärna vill tjäna åtminstone något litet på de böcker de väljer att publicera.

Att etablera en fungerande digital innehållsmarknad handlar som bekant allt mindre om att fritt och öppet ge bort innehåll, vilket inte minst tidningsbranschen insett. Forskningsresultat är delvis en annan sak. Men mekanismerna för hur information sprids är knappast väsensskilda; vart gränsen ska dras mellan, säg, mer kvalitativ kulturjournalistik och humanistiska studier är inte alltid så enkelt att avgöra. En helt genomförd OA-modell innebär exempelvis att forskare *betalar* för att publicera sina alster; pengaströmmarna går alltså på tvärs mot en rådande mediekapitalistisk logik. Att betala för att fritt distribuera sina forskningsrön betyder dock inte *per automatik* att genomslaget optimeras. Uppmärksamhet är den digitala domänens stora bristvara och den maximeras inte med nödvändighet genom fri access. Själv försöker jag alltid digitalt att sprida mina texter så mycket som möjligt, men i ärlighetens namn görs det inte alltid bäst över den öppna webben eller genom peer-reviewade OA-tidskrifter. Columbia University Press som hösten 2012 till exempel publicerade den antologi om iPhone, *Moving Data*, som jag samredigerade med Patrick Vonderau, är förstås många gånger bättre på att marknadsföra och sprida den kunskap som

finns i boken – detta om något är ju själva *essensen* av vad ett förlag gör – och Columbia UP ger förstås inte bort boken gratis.³²

Öppenhet står alltså inte med nödvändighet i paritet med (forsknings)genomslag. I medie-ekonomiska termer är det snarare *knapphet* än överflöd som leder till exklusivitet, intresse, och betalningsvilja. Det är, menar jag, en viktig dimension av OA-diskussionen som alltför sällan uppmärksammas. Ett av nätverkssamhällets paradoxer för närvarande är de divergerande digitala riktningar som olika samhällssektorer rör sig inom (eller snarare i enlighet med). Mediesektorns kris handlar på ett generellt plan om att etablera fungerande betalningsmodeller – detta i allt skarpare kontrast mot public service-företagen som (enligt lag) ska ge bort sitt innehåll gratis. Detsamma gäller forskarsamhället, och i så motto finns det något besynnerligt i hur digitaliseringens krafter drar somliga sektorer åt radikalt olika håll. I takt med mediebranschens ohemula svårigheter att ta betalt för innehåll *online*, så rör sig vetenskapssamhället i en helt motsatt riktning mot öppenhet och fri access. Mediesektorn vill *in i* och etablera nya betalmodeller, medan forskarsamhället och universitetssektorn vill *ut ur* diverse licensieringsmodeller av forskningsresultat. Den ena sektorn vill få konsumenter att betala, och i den andra är det producenter (forskare) som ska betala för att publicera sig genom olika författaravgifter.

En sista fjärde humanistiskt färgad invändning mot OA gäller grundsynen på själva publiceringsakten, och hur den ofta skiljer sig mellan natur- och humanvetare. Omsättningstiden för naturvetares artiklar är i regel kort, till skillnad från humanisters monografier eller antologier. För naturvetare har diverse innovationer i regel större betydelse i det långa loppet, och därför existerar också det så kallade lärarundantaget som gör det möjligt att potentiellt tjäna pengar på egna patent. Som Jonas Nordin påpekat i aktuell bloggpost om diskussionen kring OA, har lagstiftaren med lärarundantaget ”tillstått att möjligheterna för den enskilda forskaren att kapitalisera frukterna av det egna snillet är ett viktigt incitament för innovativa upptäckter även då forskningen tillkommit med hjälp av offentliga medel. För humanvetaren är boken eller artikeln ofta det enda, eller åtminstone det viktigaste, synliga resultatet av forskningen. Det är publikationen som är beviset på vem man är och vad man åstadkommit som forskare; i det avseendet har exempelvis historikern många gånger större likheter med en författare än med en stamcellsforskare.” Från ett humanistiskt perspektiv framstår det enda rimliga i att forskaren själv ska få bestämma vilka publiceringsstrategier han eller hon önskar använda. Den humanistiska forskarens kontroll över sina texter är därför i princip lika angelägen som naturvetarens kontroll över sina patent och innovationer. Där existerar det alltså undantag, allt medan militanta OA-förespråkare

pläderat för att *inga* undantag ska förekomma när det gäller publikationer av skattefinansierad forskning – ett rekommendativt *bör* har här omvandlats till ett publicistiskt *ska*. ”Att naturvetare framgångsrikt lyckats freda lärarundantaget”, påtalar Nordin avslutningsvis, ”medan humanvetare tvingas ge upp kontrollen över sina egna mödors resultat säger något om styrkeförhållanden och ekonomiska intressen bakom forskningen.”³³

Akademisk fildelning

Open Access framstår ibland som en praktik utan förelöpare. En viktig aspekt av denna sorts öppenhet till vetenskapliga publikationer är emellertid den digitala domänens omstöpning av informationsdistribution i vid bemärkelse. Som digital publiceringspraktik har OA därför flera föregångare. Om OA nuförtiden främst blivit till ett slags naturvetenskapligt projekt, har rörelsen egentligen sin upprinnelse i den slags *delandets kultur*, vilken framför allt sedan slutet av 1990-talet präglats såväl webben som internet. På KBs hemsida sägs OA-publicering ge ”maximal synlighet och tillgänglighet”; det ger fler ”citeringar och snabbare spridning av forskningsresultaten.” OA, hävdas det, är därför på väg ”att bli normen när man vill sprida vetenskaplig information på nätet”; resultaten av offentligt finansierad forskning blir på detta sätt ”tillgängliga för alla.”³⁴ Som framgått av ovanstående diskussion finns det skäl att ifrågasätta sådana påståenden, i synnerhet från ett humanvetenskapligt perspektiv. Att kollektivt dela med sig av information *online* – om så i vetenskaplig tappning eller inte – är samtidigt på många sätt internets själva grundfundament. Det gäller såväl Arpanet, BBS:er, Usenet och The Well fram till nittioalets alltmer interaktiva webb. Masspublikt accentuerades den senare i och med bloggkulturens gradvisa genomslag (exempelvis genom Blogger) under slutet av nittioalet, vilken så småningom avlöstes av den användargenererade webben (web 2.0) från 2005 och framåt. En liknande interaktiv rörelse präglar också andra kommunikationsprotokoll på internet under det senaste femton åren, främst genom framväxten av diverse fildelningsnätverk med startpunkt i Napster 1999.

OA är därför på många sätt en följd – eller logisk konsekvens – av etableringen och utvecklingen kring *delandets kultur*, eller *free culture* som den ibland kallas, inklusive öppen källkod och öppen programvara. En annan viktig publicistisk förelöpare till OA är lansering av alternativa upphovsrättslicenser, Creative Commons, vilka initierades 2001. CC-licensiering har framför allt blivit populärt inom medie- och kultursektorn, inte minst som ett sätt att underminera upphovsrättens standardläge att *alla*, oberoende av om man önskar det eller inte, *alltid* har upphovsrätt till sin egen skapelse. Till skillnad från OA kan kreatören

med en eller annan CC-licens själv alltid bestämma hur en text, en video eller ett fotografi får användas av andra. Det är en betydande skillnad där makten (och kontrollen) över den egna produktionen *aldrig* bestäms av någon annan. På många sätt har open access alltså fällt ur dessa *öppna* verksamheter, även om akademien och de publikationer den genererar naturligtvis på ett plan alltid handlat om att dela med sig av vetande.

Vad som dock framför allt skiljer OA från exempelvis fildelningskulturen är förstas graden av legalitet. Samtidigt ger Aaron Swartz hack ger vid handen att åtskillnaden kanske inte alltid är så stor – även om påföljderna definitivt är det. Om OA har varit ett sätt att gradvis stöpa om och förändra en kommersiell förlagsverksamhet genom att underminera och ställa den på huvudet – detta i och med att forskare i allt högre utsträckning ska betala för att publicera sig genom författaravgifter mot att resultaten sprids fritt. Så präglas fildelningsdiskursen av ett åsidosättande av samma marknadsmekanismer kring utbud och efterfrågan, detta eftersom upphovsrättsskyddat material där i regel tillgängliggörs utan författares eller förlags tillstånd. Av vikt i sammanhanget är att fildelning aldrig bara handlat om populära Hollywoodfilmer eller musik på diverse topplistor; delandets kultur är långt mera spridd än så. Material med mer akademisk bäring återfinns exempelvis på avantgardearkivet UbuWeb och dess kopiösa mängder av konstrelaterade verksamheter, på darknet Karagarga med fokus på europeisk konstfilm, på det kolloborativa wikiarkivet Monoskop som innehåller medier, konst och kultur (med bas i Slovakien), i det semi-kommersiella Avaxhome.ws – vilken initialt startades i Ryssland som ett slags lanthandel för allsköns kod och kulturprodukter – eller i det kulturteoretiskt präglade digitala biblioteket Aaaaarg – för att nu bara nämna några fildelningsnätverk med ett mer akademiskt utbud.³⁵

Resonerar man kring nya och alternativa digitala publiceringsformer finns det flera skäl att se närmare på den *textuella* fildelningskulturen och dess mediehistoria. Akademisk fildelning har visserligen inte varit ett av de mest uppmärksammade forskningsfälten; när det gäller mer vetenskapliga publikationer har det till exempel skrivits mycket lite i jämförelse med illegal fildelning av mediematerial. Det är något förvånande givet att det sedan mer än ett decennium funnits flera uppmärksammade sajter som spritt olika former av textmaterial: i Sverige polisanmälde Sveriges läromedelsförfattares förbund till exempel redan 2008 sajten Studentbay där studenter gratis kunde ladda ned kurslitteratur. Internationellt har också mängder av sajter alltsedan Napster möjliggjort fri och öppen access till original-PDF:er eller inskannade böcker. Det gäller givetvis även på mer övergripande fildelningsajter som The Pirate Bay (TPB) på vilken texter inte sällan packas ihop i en enda torrent. ”The Marshall McLuhan multimedia collection” på TPB är till exempel en torrent på 1,7 GB som

innehåller ett hundratal texter och böcker, radioinslag och filmade intervjuer med denne medieprofet. Generellt var det dock tills alldeles nyligen, det vill säga i samband med Swartz död, ganska få som öppet talade eller skrev om *academic piracy*. På zotero.org – Zotero är en applikation som gör det möjligt att samla, organisera och dela forskningsresurser – finns till exempel bara en enda diskussionstråd om möjligheten av etablera ett ”akademiskt Napster.”³⁶ Bara den senaste månaden har dock ett flertal snarlika initiativ förekommit online för att hedra och uppmärksamma Swartz (försök till) gärning. Genom Twitter-hashtaggen #pdftribute har exempelvis ett tusental akademiker annonserats att de tillgängliggjort sina artiklar fritt på webben, och Swartz frånfälle har också på andra sätt, framför allt genom att bli omskrivet i mängder av fora, uppmärksammat den specifika mediehistoria som existerar kring akademisk fildelning (vilken alltså på flera sätt utgör förelöpare till de senaste årens OA-trend).

Sedan mer än ett decennium tillbaka har det funnits olika slags nätbaserade gemenskaper där böcker i PDF-format delats för fri kopiering. Grundidén är mycket enkel och hänger samman med de nya sätt som humanvetenskaplig forskning bedrivs: jag tycker en bok är intressant, jag skannar den (alternativt fotograferar) eller hittar en PDF av den på nätet, och laddar sedan upp den för gemensam access på webben. Likaväl som att spara ”mina” inskannade bok-kopior på Google Drive, Dropbox eller iCloud kan det enkelt göras tillgängliga också för andra på öppna fildelningsnätverk. Skillnaden mellan att dela med sig av en PDF till vänner eller kollegor över exempelvis mailen (eller en temporär *hostingtjänst* som Sprend) – vilket akademiker gör hela tiden – är såtillvida inte speciellt stor. Men genom en sajt som till exempel Aaaaarg så organiseras (och permanentas) detta delande i form av öppen access till alla. I en intervju med grundaren av Aaaaarg, Sean Dockray, har han just påpekat att sajten alltid handlat om att öppet dela med sig av kunskap. Aaaaarg ”has always been about sharing knowledge in the form of text [...] Originally [in 2001] it was kind of a proto-blog, with people able to write essays and have discussions through a message board and possible even work on projects together. I think the library part of it first started informally in 2004 because discussions and projects often referred to texts. Now most people see Aaaaarg purely as a library, which I’m not opposed to.”³⁷

Aaaaarg är idag ett mycket omfattande digitalt bibliotek med hundratusentals bok- och text-titlar i form av antingen original-PDF:er eller inskannat material. Nedladdningsbara texter håller visserligen inte högsta kvalitet, och det gäller även metadata som generellt inte är speciellt omfattande. Men alla texter och böcker är fullt läs- och sökbara; det är alltid *access* till materialet som står i centrum, inte endera bibliofil originaltrohet eller överflöd

information om texterna, ett perspektiv på digital biblioteksverksamhet som den klassiska bibliotekssektorn har mycket att lära av. I princip är heller inget material på Aaaaarg upphovsrättsligt klarerat; det handlar med andra ord om illegal akademisk fildelning av företrädesvis kulturteori och mer eller mindre kanoniserade verk inom områden som filosofi, sociologi, idéhistoria eller vetenskapsteori. Givet mängden böcker har den alfabetiska "library"-flik som funnits med som urvals- och sorteringsmekanism alltsedan Aaaaargs början, på många sätt förlorat sin funktion. Klickar man på fliken A-Ae finns nästan tusen böcker listade – bara av Adorno finns exempelvis hundratalet böcker tillgängliga. På Aaaaarg inkluderas helt enkelt det som är digitalt möjligt; ett obegränsat utrymme skapar en närmast obegänsat utbud.

Huvudskälet är förstås att immaterialrätten inte spelar någon roll alls i sammanhanget. Denna icke-rättsliga dimension av Aaaaarg som textarkiv är emellertid inte speciellt omdiskuterad. Den utgör snarare ett slags *default* eftersom alla som använder Aaaaarg vet att om lagen skulle följas – så skulle det inte existera något arkiv överhuvudtaget. Följaktligen finns det heller ingen rättslig information eller *disclaimer* på Aaaaarg, vilket till exempel existerar på avantgarde-arkivet UbuWeb som fungerar som en snarlik "distribution center for hard-to-find, out-of-print and obscure materials, transferred digitally to the web." Emellertid, påpekas det på UbuWeb, så är avsikten där aldrig att profitera på någon annans bekostnad: "the last thing we'd want to do is to take the meager amount of money out of the pockets of those releasing generally poorly-selling materials of the avant-garde". Men givetvis bryter UbuWeb mot upphovsrätten, även om man nyktert konstaterar: "Let's face it, if we had to get permission from everyone on UbuWeb, there would be no UbuWeb."³⁸ Samma sak gäller Aaaaarg, men skillnaden är alltså att det där inte alls finns någon propå av denna art. Aaaaarg är på så vis *kvintessensen* av vad ett digitalt bibliotek borde vara, nämligen ovillkorlig fri access till vetande.

Tekniskt sett möjliggör Aaaaarg egentligen inte fildelning i strikt bemärkelse; textfiler är som bekant små, och vad Aaaaarg gör är att indexera länkar till PDF:er som laddats upp på sajter som Anonfiles.com eller Mediafire.com vilka inkluderas i träfflistan för respektive bok. Inte sällan är länkarna döda, och Aaaaarg har just karaktären av att vara ett understundom högst temporärt arkiv. "I don't think it's sustainable", har Dockray också hävdad. "But file sharing is resilient. That part is sustainable if what's meant is something that will weather bad economies, legal threats, changes in technology ... But I don't think it matters; it's not trying to be the new library. That said, I don't think it will disappear, I don't think anything ever does. The word promiscuity for the digital object I think is a really good one."³⁹

Fildelandets digitalt promiskuösa kvaliteter är många; med fördel kan de understundom användas som argumentativt skäl att en sajt som Aaaaarg bara förmedlar information om *var* bokfilerna finns – inte att de faktiskt existerar – i en potentiellt oändlig kedja av vidarelänkning. Samma typ av argumentation präglade också i hög grad rättegången mot TPB; där handlade det som bekant om ”medhjälp” till upphovsrättsintrång. Generellt, finns idag just en trend där frågan om upphovsrätten på internet driver i en sådan riktning, det vill säga mot ett slags konstant utvidgat medhjälpsbegrepp vilket kommit att omfatta allt längre ansvarskedjor. I skrivande stund har exempelvis den så kallade Rättighetsalliansen i Sverige (före detta Antipiratbyrå) skickat en skrivelse till Piratpartiet (och internetoperatören Serious Tubes), ”Medverkan till upphovsrättsintrång”, där partiet anklagas för en sorts *medhjälp till medhjälp* av intrång i rättigheter som skyddas av upphovsrättslagen, detta eftersom Piratpartiet köper bandbredd av Serious Tubes och sedan säljer den vidare och tillhandahåller internetaccess till The Pirate Bay.⁴⁰

Aaaaarg har hållit en mycket lägre profil än TPB – och därför också i princip klarat sig undan den här typen av klagomål. Sajtens relativa obskyritet har gjort att den erhållit tämligen få så kallade ”cease and desist-letters”, det vill säga meddelanden från förlag som begär att böcker ska tas bort. Men när det skett har länkar till material tagits bort; Aaaaarg är inte laglöst land och utmålar sig heller inte som en *illegal* fildelningssajt. Snarare är Aaaaarg en sorts konversationsplattform, ”at different times it performs as a school, or a reading group, or a journal.” Sajten sägs ha skapats med intentionen att utveckla ett slags utom-institutionellt kritiskt förhållningssätt: ”a critical discourse outside of an institutional framework. But rather than thinking of [Aaaaarg] like a new building, imagine scaffolding that attaches onto existing buildings and creates new architectures between them.”⁴¹ För att få tillgång till Aaaaarg måste man dock ha ett användarnamn och login; det är alltså en semi-öppen sajt. Det finns otaliga mer eller mindre sådana publika sajter på nätet. De är en form av privata, slutna eller semi-slutna nätverk för fildelning där användare endast kan ansluta sig efter att ha loggat in; ibland är det bara möjligt att få access genom speciella inbjudningar från redan inrigda, framför allt när det gäller olika former av *darknets*. Darknets använder sig oftast av någon form av kryptering eller privata VPN-nätverk. Ett mycket omfattande (och mer akademiskt präglat) darknet för film är till exempel Karagarga, med nästan 70 000 filmer tillgängliga online. Omkring 30 000 användare har tillgång till detta filmarkiv världen över, vilket uteslutande innefattar smalare filmgenrer – populär Hollywoodfilm är i princip bannlyst. Det speciella med Karagarga är att det handlar om illegal fildelning i synnerligen kontrollerad digital miljö; förhållandet mellan reciprokör (uppladdning) och distributör

(nedladdning) är exempelvis strikt reglerat. Att bli inbjuden är heller inte det enklaste, och väl i filmarkivet måste användare ta ansvar för samlingen och även ladda upp material för att behålla en hög så kallade *ratio*. Blir den för låg har man inte längre tillåtelse att ladda ned film.

Samma slags underförstådda gemenskapslagar (eller kanske snarare uppmaningar) präglar också Aaaaarg, även om det går utmärkt att enbart nyttja sajten som *lurker*. Där finns mängder av diskussionslistor, förfrågningar och allehanda förslag till ny klassificering av kunskap, samt inte minst så kallade "Shared Issues": "A few weeks ago we asked you to send in requests for texts that you have been looking for... texts, which are out-of-print or very difficult (for you) to find", heter det exempelvis i en sådan *issue*, "Aaaaargsourcing V1 (looking)". "If you have – or have access –to any of these texts, please scan and upload them. You will make at least one person very happy!". Och när jag nyss i skrivande stund loggar in på sajten möts jag i februari 2013 av en annan snarlik förfrågan om hjälp. "We lost a bunch of files on 10 February and need your help to rebuild the missing part of the archive ... If you downloaded something that was uploaded during that time (see 'the list') please upload it below (you can even do several at once)."⁴² Det existerar med andra ord ett utpräglat gemensamt ansvar för detta kollektivt uppbyggda textarkiv, en frågeställning som sällan uppmärksamman i diskussioner kring fildelning.

Ett undantag är Jonas Andersson Schwarz, som i polemik mot bland andra Yochai Benklers understundom naiva syn på den här formen av nätbaserad kollegial allmännyttan (låt gå i mer legal form), påpekat att även delningssajter som Karagarga, Souseek, Aaaaarg eller Avaxhome ofta präglas av strikta hierarkier. I dessa arkivgemenskaper finns, enligt Andersson Schwarz, "a virtuous, honourable ethos that unfolds within commons-based meritocracies. Despite not being based on traditional command-obey structures, certain strategies for coordination and administration come into play, serving a regulatory role by appeasing the users, thus simultaneously acknowledging the administrators as the rightful upholders of the archive."⁴³ Instiftaren av arkivet har med andra ord alltid viss makt; om inte annat i det sätt som arkivets bokstavliga kod sätter gränser för vad som kan – och inte kan utföras. Samtidigt finns det skäl att understryka att akademiskt *läckage* på exempelvis Aaaaarg inte främst handlat om att kritisera eller underminera immaterialrätten, utan just snarare om att *gemensamt* bygga upp ett delat bibliotek som användare (i viss mån) kollektivt tar ansvar för. "The project wasn't about criticizing institutions, copyright, authority, and so on", har Dockray också hävdats om Aaaaargs upprinnelse. "It was simply about sharing knowledge. This wasn't as general as it sounds; I mean literally the sharing of knowledge

between various individuals and groups that I was in correspondence with at the time but who weren't necessarily in correspondence with each other.”⁴⁴

Att Aaaaarg påbörjades med dessa uttalade ideal något år efter millenieskiftet är symptomatiskt. I efterföljden av den globala musikedistributionen på Napster börjar då allt fler inse att *allt* innehåll som överhuvudtaget kan digitaliseras också kommer att digitaliseras, samt delas *online*. Det var dock inte bara pirater och hackers som på allvar insåg magnituden av detta faktum, utan lika mycket innehållsindustrin om så i form av musikbolag, bokförlag eller mjukvaruproducenter. Att ett antal forskare på Microsoft 2002 skrev en av de första längre artiklarna om de utmaningar som diverse mer eller mindre synliga (och legala) nätverk skulle ställa innehållsleverantörer inför är talande. Med den sinistra titeln, ”The Darknet and the Future of Content Distribution” påtalade Peter Biddle *et al.* att syftet med deras artikel var att undersöka, ”the darknet – a collection of networks and technologies used to share digital content. The darknet is not a separate physical network but an application and protocol layer riding on existing networks. Examples of darknets are peer-to-peer file sharing The last few years have seen vast increases in the darknet’s aggregate bandwidth, reliability, usability, size of shared library, and availability of search engines.”⁴⁵

Den gradvisa etableringen och implementering av Aaaaarg tillkom också parallellt med andra snarlika textarkiv och lätt subversiva nätprojekt. I Tyskland byggde till exempel Sebastian Lütgert ungefär samtidigt upp det digitala biblioteket, Textz, som åtminstone ställvis hade samma innehållsprofil som Aaaaarg. Textz finns inte kvar på webben, men genom Wayback Machine kan man jämväl skapa sig en bild av hur sajten såg ut och fungerade – och tämligen omgående blev indragen i diverse upphovsrättsliga konflikter (vilka så småningom ledde till dess undergång och fall). Textz innehöll både bok-PDF:er liksom avskrifter av texter, och uppmärksammades bland annat av svenska Piratbyrån, som 2004 gjorde en intervju med Lütgert: ” ’- När jag upptäckte att domännamnet ‘Textz.com’ var ledigt år 2000 var det uppenbart vad som måste göras. Sedan dess har idén varit simpel – att ständigt samla ihop texter och göra dem tillgängliga på nätet.’ [...] Uppmaningar att scanna in böcker och sprida i textformat gjorde snabbt Textz.com till en guldgruva fylld av medieteori, filosofi, politiska texter och skönlitteratur på olika språk. Här hittas hela böcker av William S Burroughs, Friedrich Nietzsche, Franz Kafka och Gilles Deleuze”⁴⁶

Mest omtalad blev Textz 2003 när två nedladdningsbara essäer av Adorno blev föremål för åtal och böter på flera tusen euro. Bakgrunden involverar den närmast osannolika historien om hur miljonären Jan Philipp Reemtsma, ägaren av den stiftelse som anklagade Textz för upphovsrättsintrång, skaffade sig rätten till Theodor Adornos kvarlåtenskap

(liksom delar av Walter Benjamins) genom att ta det ekonomiska ansvaret för änkan Gretel Adornos sista år i livet. Med en slagkraftig retorik – vilken sedermera och i ungefär samma stil skulle känneteckna den ”juridiska korespondens” som inkom till TPB och de svar de excellerade i – skrev Lütgert ett lika elakt som öppet brev till Reemtsma, ”Free Adorno, Free Benjamin”, där han syrligt ifrågasatte om det intellektuella arvet från den kritiska teorin bäst försvarades genom juridiska begränsningar i spridningen av de idéer de stod för.

As you, [Reemtsma] must be aware of, the Hamburg Foundation for the Advancement of Science and Culture has sued – and obtained a preliminary injunction against – the owner of textz.com, who, according to your lawyers ... has caused your foundation damages of more than 2,300 Euros by making available for download two essays by Theodor W. Adorno. Even though textz.com, by never paying or even acknowledging these fictitious damages, has given you sufficient time to realize your mistake, you have filed for and obtained a warrant of arrest against the – still undefended – defendant. Jail time for copying Adorno: that’s where you have crossed the line that separates ordinary copyright cases from extraordinary tales of copyright madness.⁴⁷

Upphovsrättslig galenskap eller inte – den stora akademiska lockelsen med sajter som Textz eller Aaaaarg är förstås att där finns böcker man verkligen vill läsa eller använda i sin egen forskning eller undervisning. Själv har jag exempelvis hållit en hel doktorandkurs i medieteorin i princip enbart baserad på artiklar och böcker hämtade från Aaaaarg, där jag delade med mig av mina ”privata” kopior av kurslitteraturen till de doktorander som följde mina föreläsningar. Som akademiker är ju den springande punkten i sammanhanget att denna slags excellenta bokservice aldrig kan uppfyllas av ett bibliotek – inte ens på ett nationalbibliotek som KB. Och detta trots att KB naturligtvis känner till att om den digitala tekniken till fullo kunde utnyttjas utan legala eller tekniska hinder, så skulle institutionens forskarservice bestå i exakt det som Aaaaarg möjliggör.

Det finns därför något högst paradoxalt – ja, till och med näranog abnormt – i att som forskningschef på KB inte kunna nå samlingarna i digital form, utan följaktligen istället (på plats i själva biblioteket) ägna sig åt akademisk fildelning och nedladdning via Aaaaarg av de böcker jag behöver och använder i min forskningsverksamhet. Det utopiska biblioteket existerar – men än så länge är det ett piratbibliotek. Som forskare vill man ju gärna att ett bibliotek ska fungera just ungefär som Aaaaarg, men det kommer *aldrig* att bli möjligt. Det är

naturligtvis juridiken som sätter stop för detta. Och det gäller även den begränsade framgång som snarlika legala alternativ på webben erbjuder, som till exempel Scribd – ”The World’s Largest Online Library” – vars tjugiga gränssnitt står i direkt paritet till ett lika skralt innehåll (inte i kvantitativ men väl kvalitativ bemärkelse). Det finns med andra ord något djupt motsägelsefullt i att när man diskuterar alternativa digitala publiceringsformer så utgör Aaaaarg i viss mån redan svaret på drömmen om det alexandrinska biblioteket som innehåller all världens vetande. Men uppfyllelsen av denna dröm är omöjlig, och kan bara genomföras utanför lagens domäner. Lagen är dock inte statisk; med politikens hjälp kan den förändras – om viljan finns från centrala aktörer som exempelvis ett nationalbibliotek. Till syvende och sist är det en frågan om *open access*, och i så motto hade precis detta varit en synnerligen angelägen uppgift för ett nationalbibliotek som KB att driva. Det vill säga OA – men inte i den form som numera praktiseras, utan fastmer till centrala verk i den humanvetenskapliga tradition som präglat verksamheten på KB sedan hundratals år tillbaka.

Hacka akademien – en avslutning

I slutet av maj 2010 postade Dan Cohen och Tom Scheinfeldt ett antal provocativa frågor på webben med det lika uttryckliga som omöjliga syftet att digitalt producera *en bok på en vecka*: ”Can an algorithm edit a journal? Can a library exist without books? Can students build and manage their own learning management platforms? Can a conference be held without a program? Can Twitter replace a scholarly society?” Poängen var att undersöka hur de traditionella humanvetenskaperna potentiellt skulle kunna förändras om de till fullo använde sig av digital teknologi och de möjligheter till faktiskt kunskapsutbyte som webben inneburit. Cohen och Scheinfeldt fick sig tillskickade 329 texter skrivna av 177 författare, och som de påtalade i sin introduktion till den bok, *Hacking the Academy*, de sammanställde av somliga texter: ”This struck us as a major success for an untested model, one that we feel could be replicated to provide state-of-the-field volumes in many disciplines, to open debate in ways that journals and books are unable to do, or to aggregate existing works from around the web on a common theme.” Förvisso fanns det något lätt paradoxalt i att sammanställa dessa texter till en *bok*, men redaktörerna försvarade sig med att de strävade efter maximal uppmärksamhet. Speciellt ville de nå akademiker för vilka ”RSS and Twitter are alien creatures. Moreover, one of the main themes of this volume—and of digital technology—is that scholarly and educational content can exist in multiple forms for multiple audiences.”⁴⁸ Alla artiklar återfinns också online på www.digitalculture.org/hacking-the-academy/.

Som den här texten visat finns dock starka invändningar och forskningspolitiska incitament mot en sådan multipel utveckling – även om jag personligen menar att en förändring i denna riktning är nödvändig, och då inte minst inom humanvetenskaperna. Den traditionella akademiska peer review-artikeln, på vilken forskningsanslag numera mallas, utgör ju knappast ett exempel på alternativa former av vetande. Snarare tvärtom. Därtill är den i regel präglad av naturvetenskaplig synsätt. *Hacking the Academy* riggar en helt annan forskningsoptik. Som digitalt experiment är bok- och webbprojektet intressant på flera sätt, framför allt som humanvetenskaplig praktik med ett återkommande meta-resonemang om möjligheten att hacka traditionella publikationsmodeller. Traditionellt har ett hack alltid inneburit att man gör en ändring i ett system med syfte att åstadkomma en möjlig lösning, och resultatet i *Hacking the Academy* är på många sätt kongenialt med ämnet. Artiklarna i boken är följaktligen sammanställda i tre block: ”Hacking Scholarship”, ”Hacking Teaching” och ”Hacking Institutions”. I sammanhanget är den första delen av störst intresse, och där kritiserar bland annat David Perry (som tidigare påtalats) traditionell peer review och dess tillkortakommanden i en digital miljö som aldrig präglas av begränsad knapphet i utlåtanden utan alltid av publikt överflöd. Därtill ifrågasätter till exempel Michael O’Malley varför akademiskt skrivande alltid varit så motståndskraftigt mot teknologisk förändring: ”It survived the typewriter crisis with nary a blip; the word processor, despite its immense advantages, left little or no mark on academic prose ... And so it continues today, blithely untouched by the staggering potential of networked digital technology.”⁴⁹ Andra texter handlar om bloggande som akademisk praktik (Matthew Kirschenbaum), om humanvetenskaperna tilltagande esoterisering (John Unsworth), eller på vilket sätt digitalt baserat akademiskt arbete egentligen ska värderas (Mills Kelly).

Den sistnämnda frågan har vida implikationer, och handlar till yttermera visso om den bibliometriska citeringsfrekvens som importerats från naturvetenskaperna egentligen bör gälla inom humaniora. På ett generellt plan antyder *Hacking the Academy* att i princip alla digitala aktiviteter numera kan mätas – och räknas och sammanställas på helt nya sätt. Frågan har också tagits upp i svensk forskningkontext. På RJ:s blogg publicerade till exempel Dick Kasperowski och Fredrik Bragesjö nyligen ett debattinlägg om ”Framtidens tredje uppgifter” i vilket de påtalade att de sammanhang där forskare förekommer ”i allt större utsträckning [är] digitalt lagrade; digitala spår kan kvantifieras på sätt som inte var möjligt tidigare, till och med i termer av ‘impact’”. Genom sådana spår kan universitetens kunskapspridning, det vill säga *den tredje uppgiften* kartläggas i detalj, samt naturligtvis vilka som *de facto* tar del i sådana verksamheter. ”När inte bara forskningens vetenskapliga utan

också 'sociala impact' kan mätas, finns potentialen att transparent jämföra och värdera olika insatser."⁵⁰

Kasperowskis och Bragesjös blogginlägg liksom boken *Hacking the Academy* antyder emellertid att de traditionella humanvetenskaperna än så länge kanske inte riktigt insett, eller åtminstone inte dragit konsekvenserna av, de möjligheter som den digitala domänen erbjuder. Och i så motto påminner dessa synsätt naturligtvis även om föreliggande bok, *Universitet som medium*. Avsikten med denna antologi har ju varit att rikta uppmärksamheten mot forskningens förändrade mediala (och kanske främst digitala) förutsättningar, som till exempel skiftande publikationskulturer, snarare än de kulturella objekt som ofta stått i fokus. Webbspistemologen Richard Rogers – ja, han kallar sig så – har i sammanhanget hävdade att nya "digitala metoder" måste ta vara på nätets egen tekno-mediala specificitet. Först när humanvetenskaperna till fullo växlat perspektiv och verkligen gått från bläck till bitar, "transforming ink into bits", så kommer humanister att *på allvar* kunna börja tänka med (istället för mot) den digitala världen.⁵¹ Det gäller också numera en avlidet hacker och nätkaktivist som Aaron Swartz. Hans insats att öppna upp vetandet (och försök) att göra miljoner artiklar på JSTOR tillgängliga för alla förtjänar respekt och ska naturligtvis inte förringas. Men som Jo Guldi skriver i *Hacking the Academy* är den större frågan om sådana tidskriftsartiklar egentligen framöver kommer att fungera i övergripande digital kontext, vilken i ärlighetens namn inte längre präglas av avslutade helheter utan snarare av en sorts användar- och forskargenererat informations(över)flöd, vilket på på många sätt redan är fallet idag. Hennes förslag i texten, "Reinventing the Academic Journal", handlar följaktligen om behovet av att ändra riktning: "shifting sharply away from current journals' dependence on issue-by-issue websites and PDF-servers like JSTOR. If you're a journal editor, the first step in a shift away may indeed be so radical as taking down your website, sharing information in new ways ... more deeply integrated with the flow of information on Web 2.0." Guldi menar därför att tidskrifter framöver bör integreras och i långt högre grad tillåta sig att bli *interoperabla* med andra verktyg *online* vilka i grunden håller på att förändra "the techne of scholarly practice". Det är en hoppingivande tanke – Swartz hack av JSTOR bör med andra ord ses som ett första steg – men det är också en kritik som träffar PDF-arkiv som Aaaaarg eller JSTOR. Men den stora möjligheten Guldi ser framför sig är emellertid att tidskrifter (eller textarkiv) på detta sätt faktiskt kan omstruktureras – detta i akt och mening att omformulera rollen för akademien "as curators of the noise of the web."⁵² Vilket givetvis framöver är en utmaning om något.

- ¹⁶ För en introduktion i ämnet med svensk bärning, se exempelvis, Ulf Kronman, Magnus Gunnarsson & Staffan Karlsson, "The bibliometric database at the Swedish Research Council – contents, methods and indicators" (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2010) – <http://www.vr.se/download/18.2f804daa12a6a5a9c8d8000474/1281958304613/Bibliometric+database+and+indicators+at+the+Swedish+Research+Council+v1.0.pdf> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ¹⁷ Håkan Boström, "Forskning: Lite provinsialism skadar inte" *Dagens Nyheter* 16/8, 2012.
- ¹⁸ För en utmärkt och övergripande sammanfattning av den här typen av kritiska perspektiv, se Sven Widmalm, "Enkla kvalitetsmått kväver tanken" *Respons* nr. 1, 2012.
- ¹⁹ Se, C. P. Snow, *De två kulturerna* (1959; Uppsala: Verdandi, 1961).
- ²⁰ Michele Lamont, *How Professors Think. Inside the Curious World of Academic Judgement* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009), 2.
- ²¹ David Parry, "Burn the Boats/Books" *Hacking the Academy* (red.) Dan Cohen & Tom Scheinfeldt (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2011) – <http://www.digitalculture.org/hacking-the-academy/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ²² Pelle Snickars & Per Strömbäck (red.), *Myten om internet* (Stockholm: Volante förlag, 2012).
- ²³ Janken Myrdal, *Spelets regler i vetenskapens hantverk. Om humanvetenskap och naturvetenskap* (Stockholm: Natur & Kultur, 2009), 50.
- ²⁴ *Forskning och innovation 2012*. Citatet hämtat från sidan 151.
- ²⁵ För mer information om OA, se – <http://www.kb.se/openaccess/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ²⁶ För en vidare diskussion av RJs hållning i OA-frågan, se "Riktlinjer för open access" – http://www.rj.se/svenska/for_forskare/open_access (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ²⁷ Anders Ekström & Sverker Sörlin, *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle* (Stockholm: Nordstedts, 2012).
- ²⁸ För en diskussion, se "Horisont 2020 - ramprogrammet för forskning och innovation" Bryssel 30/11, 2011 – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0808:FIN:sv:PDF>. Pekka Sulkonen citeras från Jan Petter Myklebust, "Academies reject Horizon 2020 pledge on social sciences" *University World News* 30/12, 2012 – <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20120330080034747> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ²⁹ För en vidare diskussion, se Snickars & Strömbäck 2012, samt Pelle Snickars, "Öppen data är ett sätt att slippa investera" *DIK* 17/10, 2012 – <http://www.dik.se/artikel/17600/oppen-data-ar-ett-satt-att-slippa-investera> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³⁰ Se, "Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities" Berlin 22/10, 2003 – http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³¹ Peter Suber, *Open Access* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2012), 4.
- ³² Se, Pelle Snickars & Patrick Vonderau (red.), *Moving Data. The iPhone and the Future of Media* (New York: Columbia University Press, 2012).
- ³³ Jonas Nordin, "Gratis kan vara för dyrt", forskningsbloggen Miman 15/1, 2013 – <http://forskning.kb.se/?p=986> (senast kontrollerad 15/4, 2013).

- ³⁴ Se, "Open Access" – <http://www.kb.se/openaccess/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³⁵ För en aktuell diskussion kring alternativa (och mer akademiska) former av fildelning, se Jonas Andersson Schwarz, "Honourability and The Pirate eEthic" Tilman Baumgärtel (red.) *The Pirate Book: Global Piracy and Other Inadmissible Approaches Towards Intellectual Property Rights* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2013) – kommande.
- ³⁶ Se – <http://forums.zotero.org/discussion/16065/academic-napster-or-enabling-file-storage-for-open-group/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³⁷ Julian Myers, "Four Dialogues 2: On AAAARG" 26/8, 2009 SFMOMA Open Space – <http://blog.sfmoma.org/2009/08/four-dialogues-2-on-aaaarg/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³⁸ UbuWeb, "FAQ" – <http://www.ubu.com/resources/faq.html> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ³⁹ Morgan Currie, "Small is Beautiful: a discussion with AAAARG architect Sean Dockray" *Masters of Media* 5/1, 2010 – <http://mastersofmedia.hum.uva.nl/2010/01/05/small-is-beautiful-a-discussion-with-aaaarg-architect-sean-dockray/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴⁰ Se, Sara Lindbäck, "Medverkan till upphovsrättsintrång" skrivelse från Rättighetsalliansen 19/2, 2013 – <http://www.piratpartiet.se/wp-content/uploads/2013/02/20130219-Information-till-PP-och-ST-1.pdf> (senast kontrollerad 15/4, 2013). När sista handen läggs vid denna artikel meddelas att det svenska Piratpartiet låter utländska systerpartier ta över internetleveransen till The Pirate Bay. Partistyrelsen har alltså beslutat sig för att vika sig för Rättighetsalliansen krav – fortsättning lär dock följa. Se, Tobias Brandell, "Piratpartiet viker sig" *Svenska Dagbladet* 26/2, 2013.
- ⁴¹ Se, "About" – <http://aaaaarg.org/about> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴² Se – <http://aaaaarg.org/issue/3297/aaaargsourcing-v1-looking> – och "Help" – <http://grr.aaaaarg.org/help/> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴³ Andersson Schwarz 2013.
- ⁴⁴ Myers 2009.
- ⁴⁵ Peter Biddle *et al.*, "The Darknet and the Future of Content Distribution" (Washington D. C.: Microsoft, 2002) – <https://www.google.se/search?q=The+Darknet+and+the+Future+of+Content+Distribution&aq=f&oq=The+Darknet+and+the+Future+of+Content+Distribution&aqs=chrome.0.57j0l2j62l3.211&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴⁶ "Kriget mot piraterna kan inte vinnas!" Piratbyrån (intervju med Sebastian Lütgert av Rasmus Fleischer) 5/4, 2004 – <http://www.piratbyran.org/index.php?view=articles&id=57&cat=2> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴⁷ Sebastian Lütgert, "Free Adorno, Free Benjamin" 24/2, 2004 – http://web.archive.org/web/20060104184358/http://www.textz.com/adorno/open_letter.txt (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁴⁸ Dan Cohen & Tom Scheinfeldt, "Preface", Cohen & Scheinfeldt 2011.
- ⁴⁹ Michael O'Malley, "Reading and Writing", Cohen & Scheinfeldt 2011.
- ⁵⁰ Dick Kasperowski & Fredrik Bragesjö, "Framtidens tredje uppgifter" bloggpost RJ 14/11, 2012 – <http://debatt.rj.se/?p=162> (senast kontrollerad 15/4, 2013).
- ⁵¹ Richard Rogers, *The End of the Virtual – Digital Methods* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009) – http://www.govcom.org/rogers_oratie.pdf (senast kontrollerad 15/4, 2013).

⁵² Jo Guldi, "Reinventing the Academic Journal", Cohen & Scheinfeldt 2011. För en diskussion om medialt öveflöd, se, Pelle Snickars, "Information overload" *Information som problem* (red.) Jonas Nordin, Pelle Snickars & Otfried Czaika (Stockholm: KB, 2013.)